

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Instytut Literaturoznawstwa
Kolegium Filologii Angielskiej
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
tel.: +48 81 4453942, fax: +48 81 4453943
email: ifa@kul.pl

Lublin, 10 marca 2023 r.

Dr hab. Barbara Klonowska, prof. KUL
Katedra Literatury i Kultury Angielskiej
Instytut Literaturoznawstwa
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

**Recenzja dorobku naukowego dr Ewy Rychter w postępowaniu habilitacyjnym
wszczętym w Instytucie Literaturoznawstwa na Wydziale Humanistycznym
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach**

Przedstawiony do oceny materiał merytoryczny (prace opublikowane) oraz opisowy (autoreferat, spis publikacji, wykaz udziału w konferencjach) rysują konsekwentny rozwój naukowy P. dr Ewy Rychter, wsparty wartościową pracą badawczą udokumentowaną publikacjami i wystąpieniami konferencyjnymi. Dorobek naukowy Kandydatki obejmuje 2 monografie (opublikowana rozprawa doktorska oraz monografia *The Echoing Myth. British Biblical Rewritings in Context, 1980-2010s* wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego), 34 artykułów w periodykach i monografiach wieloautorskich, z których 30 ukazało się po uzyskaniu stopnia doktora, a 1 został przyjęty do druku (w większości artykuły zamieszczono w znanych wydawnictwach krajowych i zagranicznych), 2 redagowane monografie wieloautorskie (w tym jedną współredagowaną; obie wydane w Wydawnictwie PWSZ AS), współredagowany numer czasopisma *Orbis Literarum* oraz jedną recenzję. Wygłosiła nadto Kandydatka 18 referatów na konferencjach międzynarodowych (w tym jeden jako zaproszony wykładowca wiodący) i 8 na konferencjach krajowych, przy czym problematyka poruszana w części tych referatów pokrywa się z problematyką prac opublikowanych.

I. Ocena dorobku naukowego

Dorobek dr Rychter jest tematycznie bardzo zwarty i jednorodny, podejmuje bowiem w przeważającej większości tekstów zagadnienia związane z różnorodną obecnością Biblii w literaturze brytyjskiej oraz w szerszej postrzeganej kulturze zachodniej. Lektura prac Kandydatki pozwala stwierdzić z całą pewnością, iż jest to dorobek merytorycznie i metodologicznie spójny, zaś spoiwem łączącym jego różnorodne aspekty jest zagadnienie obecności i przekształceń tematów, motywów i dyskursów biblijnych we współczesnej

powieści brytyjskiej. Z tej perspektywy formułuje też Habilitantka swoje osiągnięcia naukowe, dzieląc je na główne osiągnięcie naukowe (tj. monografię) oraz kilka powiązanych tematycznie cykli artykułów.

Jako swoje główne osiągnięcie naukowe przedstawia dr Rychter monografię pod tytułem *The Echoing Myth. British Biblical Rewritings in Context, 1980-2010s*. Pozostałe osiągnięcia to trzy cykle publikacji obejmujące kolejno „Obecność Biblii w literaturze brytyjskiej i w szerzej postrzeganej kulturze zachodniej”, „Wybrane elementy chrześcijaństwa we współczesnej fikcji brytyjskiej i dyskursie filozoficznym” oraz „Ambiwalencje, pęknięcia, liminalność we współczesnej filozofii, powieści brytyjskiej oraz teorii literatury”. W autoreferacie Habilitantka precyzyjnie formułuje cele badawcze zarówno monografii, jak i każdego z tych cykli i szczegółowo je omawia. Ten zwarty, ale też szczegółowy zarys świadczy o dużej samoświadomości badawczej autorki, przejawiającej się zarówno w jasnych metodologicznych założeniach, jak i w merytorycznym panowaniu nad materiałem.

Głównym osiągnięciem naukowym Habilitantki jest monografia, którą można uznać za książkę spełniającą wszelkie wymogi rozprawy habilitacyjnej. Jej podstawowym celem jest omówienie brytyjskich powieści z przełomu wieków XX i XXI, które w rozmaity sposób nawiązują do tekstu Biblii i do mitów w nim obecnych, opracowując je i przetwarzając na rozmaite, przeważnie nieortodoksyjne sposoby, związane z jednej strony z poetyką postmodernizmu, z drugiej zaś w reakcji na kryzysy społeczno-kulturalne znamionujące brytyjskie życie społeczne tego okresu. Należy przy tym zaznaczyć, iż w monografii nie mniej wartościowe niż partie analityczne poświęcone tym zagadnieniom są zawarte w niej rozważania metodologiczne. Kluczowym pojęciem strukturyzującym wszystkie rozważania Autorki jest koncepcja mitu pogłosowego wyrażona w tytułowej metaforze, a służąca do opisu i analizy różnorodnych form powrotu i obecności zarówno samej Biblii, jak i zawartych w niej mitów we współczesnej literaturze i kulturze brytyjskiej. Pojęcie to wyprowadza Autorka z szerokich studiów tak nad samą Biblią i jej dyskursami, jak i ze studiów biblijnych, analizując też jednak samą kategorię mitu i mitu biblijnego. W tym momencie, jakkolwiek Autorka jasno zaznacza, że posługuje się w głównej mierze Barthesowskim rozumieniem mitu jako ideologii w narracyjnej formie (co w świetle Jej dalszych rozważań jest wyborem ze wszech miar uzasadnionym) i w pełni doceniając szerokie odwołania do różnorodnych koncepcji mitu, zabrakło mi może krótkiej wzmianki o formalistycznych do niego podejściach. Być może odwołanie np. do badań Eleazara Mieletyńskiego pozwoliłoby jaśniej zobaczyć mitopochodną strukturę Biblii i jej jasne powinowactwa z mitem jako gatunkiem literackim. Koncepcja mitu pogłosowego pozwala Autorce nie tylko przygotować grunt pod analizę różnorodnych form ‘przepisywania’ Biblii obecnych we współczesnej powieści brytyjskiej, ale przede wszystkim dodać jeszcze jedną istotną warstwę rozważań, czyli

kontekst kulturowy. W rozdziale teoretycznym monografii Autorka zamieszcza bardzo ciekawe rozważania nad wspólnotowością w jej zarówno mocnej, jak i słabej formie sugerując, iż być może jej lekceważone, słabsze formy są nie tylko tymi, które chcąc nie chcąc obserwujemy we współczesnych społeczeństwach, ale również formami wartościowymi, tworzącymi wyraźne – choć słabsze – więzi społeczne. Autorka wiąże słabszy głos Biblii, wciąż obecny we współczesnej literaturze w postaci echa – cichszego, zniekształconego i fragmentarycznego – ze zmieniającymi się i być może słabnącymi w porównaniu z przeszłością formami życia społecznego. Bardzo interesującą i inspirującą obserwacją jest dla mnie konstatacja Autorki, że takie słabsze formy są nie tylko formami zastanymi, a więc niejako danymi i wymagającymi tolerancji, ale też że niosą one ze sobą pozytywne wartości: są formami bardziej adekwatnymi dla współczesnej kultury i, pomimo ich pozornej słabości, zaspokajającymi jej potrzeby zarówno wspólnotowości, jak i ciągłego zainteresowania opowieściami biblijnymi.

Za niezwykle cenne i poznawczo interesujące uważam też wspomniane wcześniej umieszczenie rozważań o biblijnym micie pogłosowym w szerszym kontekście kulturowym i społecznym. Autorka wykazuje przekonująco, jak poszczególne biblijne mity (mit kobiecej rywalizacji, mit narodu wybranego i mit domowej Biblii analizowane w rozdziałach II, III i IV monografii) nie tylko rezonują we współczesnych tekstach powieściowych, ale również jak stanowią one swoistą dyskusję i odpowiedź na konkretne kryzysy i debaty obecne w brytyjskim społeczeństwie ostatnich czterech dekad: kontrowersje związane z ruchem feministycznym, problemy thatcheryzmu czy kryzys wywołany publikacją *Szatańskich wersetów* Salmana Rushdiego. Ten wielowarstwowy i wieloaspektowy ogląd problemu obecności Biblii we współczesnej powieści brytyjskiej jest niewątpliwie ogromną zaletą monografii pani dr Rychter: oprócz rozważań nad literackimi strategiami przepisywania i powrotu, dostarcza ona szerszego kontekstu kulturowego, społecznego i politycznego, w którym konkretne, analizowane przez nią teksty funkcjonowały. Za dużą zaletę uważam też sam dobór analizowanych tekstów. Ich liczba nie jest wprawdzie wielka (analizie poddanych zostało siedem powieści), co być może uniemożliwia wysnuwanie daleko idących generalizacji. Są to jednak teksty świetnie ilustrujące zarówno wyodrębnione teoretycznie przez Autorkę biblijne mity, jak i udowadniające wskazywany przez nią związek z debatami i kryzysami czasów, w których zostały one opublikowane. Analizowane teksty obejmują zarówno bardzo znane i dość często omawiane powieści Jeanette Winterson i Michèle Roberts, powieść autora tak znamienitego jak Anthony Burgess, jak i mniej krytycznie obecne utwory Jima Crace'a, Naomi Alderman czy Philipa Pullmana. Taki wybór tekstów pozwala również na próbę prześledzenia i uchwycenia zmieniających się trendów i tendencji zauważalnych w biblijnych przepisywaniach, ilustrujących zarazem zmiany zachodzące

szerzej w literaturze współczesnej. W zakończeniu pracy Autorka przekonująco sugeruje, że pogłosowy, słabo-trwale obecny głos Biblii zauważalny we współczesnych powieściach, współgrający ze zmieniającymi się formami wspólnotowości, może być jednym z manifestacji zmiany i odmiennie rozłożonych akcentów w epoce, którą nazywamy roboczo post-postmodernizmem czy meta-modernizmem. Łączy on z jednej strony lekcje postmodernizmu z jego sceptycyzmem i kwestionowaniem zastanych metanarracji, z drugiej zaś odważa się mieć nadzieję na wspólnotowość, wiarę czy uczucie. Jak słusznie zauważa Autorka, systematyczny powrót do biblijnych mitów może być jednym z przejawów tej 'nowej struktury uczuć' i sugerować falowanie i oscylowanie wokół zarówno postaw sceptycznych wobec takich pojęć jak prawda, wspólnota czy uczucie, jak i tych bardziej, choć nieśmiało i ostrożnie je afirmujących.

Na docenienie zasługuje też bardzo jasna i czytelna konstrukcja monografii, rozpoczynającej się od bardzo wszechstronnego, wieloaspektowego rozdziału teoretycznego, który formułuje centralne pojęcie mitu pogłosowego i umieszcza je w szerokim i bogatym kontekście teorii biblijnych, literackich, filozoficznych, społecznych i kulturowych, poprzez rozdziały analityczne skoncentrowane na badaniu konkretnego mitu, jego literackich manifestacji i kulturowych kontekstów, po zakończeniu, które wprowadza szerszą perspektywę pozwalającą umieścić rozważania nad biblijnymi przepisami w obrębie szerszych przemian literackich i kulturowych. Pracę kończy imponująca i świetnie wykorzystywana w pracy bibliografia, która nie tylko dobitnie pokazuje wieloaspektowość rozważań Autorki, ale i Jej szeroką erudycję i interdyscyplinarność zainteresowań.

Pozostałe osiągnięcia dr Rychter (wskazane przez nią trzy cykle artykułów, w większości wiążące się tematycznie i poszerzające zagadnienia poruszane w monografii) potwierdzają rzetelność, precyzję i wieloaspektowość cechujące Habilitantkę jako badaczkę. Pierwszy z cykli, zatytułowany „Obecność Biblii w literaturze brytyjskiej i w szerzej postrzeganej kulturze zachodniej” grupuje artykuły poświęcone trzem zasadniczym aspektom tytułowej obecności: jej feministycznym rewizjom, związkom ze współczesnym literaturoznawstwem i kulturoznawstwem, oraz z tradycyjnymi badaniami nad Biblią. W tej grupie szczególnie interesujące wydają się być teksty poświęcone prozie kobiecej (np. artykuł „The Scarlet Line in the Window”), który ukazuje, jak analizowane przez Autorkę powieści nie tylko podważają wywiedzione z Biblii patriarchalne wzorce kobiecości, ale też jak poprzez problematyzację form narracyjnych przeformułują takie kategorie jak status czy sprawczość kobiecych postaci. Ciekawe są też dwa teksty, które poszerzają niejako repertuar literaturoznawczych narzędzi używanych przez Habilitantkę: artykuł „Romancing the Crucifiction” analizuje elementy romansu i szerzej, ‘romansowanie’ elementów biblijnych jako próbę znalezienia adekwatnej odpowiedzi na traumę Ukrzyżowania, podczas gdy tekst

“Defamiliarizing the Popular Image of the Bible” posługuje się pojęciem defamiliaryzacji w celu ukazania, jak współczesne powieści mogą problematyzować i komplikować stereotypowe i zwyczajowe sposoby postrzegania Biblii w kulturze. Oba te teksty zwracają uwagę jako próby znalezienia nowych, interesujących aspektów formalnych analizowanych dzieł i pogłębienia refleksji nad tematami i motywami biblijnymi.

Drugi ze wskazanych przez Habilitantkę cykli artykułów poświęcony jest szerszemu zagadnieniu obecności chrześcijaństwa we współczesnej powieści brytyjskiej i dyskursie filozoficznym. W tej grupie tekstów szczególnie interesujące wydają się być dwa artykuły poświęcone nostalgii: “The Fall(ing) Made Gentler” i “Nostalgia and Its Manifold (Be)longings” ponieważ oprócz analizy powieści zawierają one przede wszystkim rozważania teoretyczne, które nie tylko przedstawiają bardzo interesujący i poznawczo wartościowy przegląd współczesnych konceptualizacji nostalgii, ale przede wszystkim prowadzą Autorkę do sformułowania własnej oryginalnej koncepcji „heterogenicznej nostalgii” rozpiętej pomiędzy ironicznym i problematyzującym podejściem do przeszłości, a ocalającym pragnieniem powrotu do niej. Tak sformułowane pojęcie pozwala Autorce uchwycić i zanalizować skomplikowany i paradoksalny stosunek do przeszłości, który bada w powieści Juliana Barnes’a *England, England* i w sposób subtelny i zniuansowany prześledzić złożoną obecność pojęcia nostalgii we współczesnych dyskursach filozoficznych, literackich i kulturowych.

Wreszcie trzeci ze wskazanych przez dr Rychter cykli, „Ambiwalencje, pęknięcia, liminalność we współczesnej filozofii, powieści brytyjskiej oraz teorii literatury” grupuje teksty, które nie są związane bezpośrednio z tematyką chrześcijańską czy biblijną dominującą w Jej dorobku i gromadzi artykuły zarówno świadczące o Jej wcześniejszych zainteresowaniach naukowych (np. teksty poświęcone Emmanuelowi Levinasowi), jak i uwidoczniające jej nowsze lub po prostu inne zainteresowania. W tej grupie szczególnie wartościowe i inspirujące wydały mi się artykuły “Seducing Attention” i “Testing the Limits” – pierwszy ze względu na oryginalne użycie Baudrillardowskiego konceptu ‘uwodzenia’, które rozumiane jest szeroko i subtelnie nie tylko jako (bardziej oczywista) strategia gry z czytelnikiem w celu wzbudzenia jego zainteresowania, ale na głębszym poziomie jako podprowadzanie go i konfrontowanie z bardziej mroczną świadomością śmierci. Drugi z tekstów, jak dotychczas najnowszy, wydał mi się zaś ciekawy w perspektywie rozwoju naukowego samej Autorki, która być może zdecydowała się penetrować inne obszary literatury, już niekoniecznie związane z Biblią, chrześcijaństwem i filozofią. Artykuł należy uznać za udaną próbę eksploracji nowych obszarów badawczych i jeszcze jeden dowód samodzielności badawczej Habilitantki.

Wszystkie przedstawione do oceny artykuły cechuje rzetelność, dokładność, świadomość teoretyczna i umiejętny dobór narzędzi badawczych (teorii, pojęć, koncepcji) do analizowanego materiału powieściowego. Dowodzą one zarówno dużej świadomości Autorki, jak i jej erudycji, a także umiejętności analizy tekstów literackich za pomocą złożonych narzędzi interpretacyjnych, co przynosi owoce w postaci pogłębionych, subtelnych i inspirujących analiz.

II. Ocena dorobku dydaktycznego, wydawniczego i organizacyjnego

Swoje przemyślenia i dokonania naukowe, co jest niezwykle cenne dla badacza, wykorzystuje Habilitantka w dydaktyce uniwersyteckiej. Oprócz typowych zajęć kursowych, takich jak historia literatury angielskiej, teoria literatury czy wstęp do literaturoznawstwa, prowadziła też dr Rychter zajęcia o charakterze autorskim, przede wszystkim seminaria licencjackie poświęcone różnym aspektom współczesnej literatury brytyjskiej (m.in. realizmowi i postmodernizmowi, fikcji historycznej, pamięci i nostalgii, powieści satyrycznej, dystopii, utopii i antyutopii, konwencji (post)apokaliptycznej czy fikcji epoki antropogenu). W ciągu swojej kariery dydaktycznej Habilitantka wypromowała aż 120 licencjatów i zrecenzowała 93 prace licencjackie. Co ważniejsze, wartość prowadzonych przez dr Rychter zajęć dydaktycznych została doceniona również poza jej macierzystą uczelnią: w latach 2019 i 2020 prowadziła ona gościnnie kursy w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Warszawskiego („Biblia a brytyjska tradycja literacka” i „Protestantyzm a kultura brytyjska od XVI do XXI wieku”), wysoko ocenione zarówno przez studentów, jak i władze zapraszającego Ją Instytutu. Prowadziła też dydaktykę akademicką za granicą: poza licznymi zajęciami przeprowadzonymi w ramach międzynarodowej wymiany akademickiej Erasmus, została też specjalnie zaproszona do wygłoszenia wykładów gościnnych dla studentów filologii angielskiej na Uniwersytecie Karola w Pradze. Oprócz prowadzenia zajęć dydaktycznych uczestniczyła też czynnie w pracach programowych dotyczących modułów i kursów literaturoznawczych prowadzonych w Jej macierzystej uczelni. Działalność dydaktyczna Kandydatki wskazuje zatem na jej samodzielność i dużą wartość prowadzonych przez nią zajęć, zauważalną w skali kraju i za granicą.

Należy też zauważyć działalność Habilitantki w sferze organizacji nauki: współorganizowała 1 konferencję naukową, (współ)redagowała 2 monografie wieloautorskie, jest też członkinią dwóch rad naukowych serii wydawniczych: *Scientiarum Primitiae* Uniwersytetu Wrocławskiego i *Filologické studie* Uniwersytetu Karola w Pradze oraz stałą recenzentką czasopisma *The Prague Journal of English Studies*. Szczególnie udział w zagranicznych gremiach wydawniczych (w tym tak szacownych jak przedsięwzięcia Uniwersytetu Karola w Pradze) stanowią dobitny dowód wartości i docenienia jej pracy

naukowej i organizacyjnej. Ponadto dr Rychter organizowała wykłady gościnne, nawiązywała kontakty z zagraniczną kadrą akademicką i koordynowała uczestnictwo studentów w projektach dydaktycznych. Jedyną luką w znaczącym dorobku naukowym oraz dydaktyczno-organizacyjnym Habilitantki wydaje się być Jej nikły udział w grantach i projektach naukowych, szczególnie zagranicznych: jak sama podaje, dotychczas uzyskała jeden grant regionalny na realizację projektu dydaktycznego.

III. Ocena końcowa

Podsumowując, po zapoznaniu się z dorobkiem dr Ewy Rychter mogę stwierdzić, iż są to teksty dojrzałe pod względem naukowym i wartościowe poznawczo. Dorobek Habilitantki, zwłaszcza jeśli uwzględnić publikacje poza monografią habilitacyjną, jest liczbowo wystarczający, aby uznać go za znaczący wkład w rozwój dyscypliny. Co ważniejsze, przede wszystkim pod względem jakościowym jest to dorobek zasługujący na wysoką ocenę – nie ma w nim prac słabych, natomiast wiele jest doskonałych pod względem merytorycznym i metodologicznym. Dorobek ten obejmuje artykuły poświęcone analizie tekstów literackich, ale przeważająca większość zawiera również istotne rozważania teoretyczne. Świadczą one z jednej strony o samodzielności i niezależności myślenia, z drugiej zaś syntetyzują wnioski dotyczące jakiegoś materiału wymagającego znacznej uprzedniej wiedzy analitycznej i faktualnej (widać to szczególnie w najnowszych tekstach, w których Habilitantka zajmuje się zagadnieniami dlań nowymi, np. dystopią czy romansem, i czyni to w sposób zarówno merytorycznie poinformowany, jak i oryginalny). Warsztat badawczy dr Ewy Rychter jest bez zarzutu zarówno pod względem znajomości stanu badań w zakresie podejmowanego problemu (wszystkie publikacje wsparte są bogatą i umiejętnie wykorzystaną literaturą przedmiotu), jak i struktury wyводу, dążności do precyzji aparatu pojęciowego, wyważenia proporcji partii analitycznych i teoretycznych, umiejętności wyciągania syntetycznych wniosków i wreszcie komunikatywnego i klarownego dyskursu akademickiego. W moim przekonaniu zarówno merytoryczny i metodologiczny poziom dokonań naukowych Habilitantki, jak i jej istotny już wkład w badania anglistyczne i kulturoznawcze w pełni kwalifikują ją do statusu samodzielnego pracownika nauki.

W konkluzji, wzięwszy pod uwagę przedstawione do oceny osiągnięcie badawcze, pozostały dorobek publikacyjny dr Ewy Rychter, jej udział w krajowym i międzynarodowym życiu naukowym, przejawiający się czynnym uczestnictwem w licznych konferencjach, a także prace redaktorskie, uważam, że stanowią one znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej nauk o literaturze i wnioskuję o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów procedury habilitacyjnej.